

Qardaş türk folklorundan örnəklər

İQNATS KUNOŞUN “TÜRKÇE NİNNİLER”İ

İqnats Kunoş 1860-cı ildə Macarıstanın Hajdu bölgəsinin Samson əyalətində bir yəhudi ailəsində dünyaya gəlmişdir. Uşaqılıq illərini Debreçendə keçirən İqnats Kunoş ilk və orta təhsilini Debreçen Calvinist kollecində almış və 1879-cu ildə oranı bitirmişdir. 1980-ci ildə universitetə daxil olan Kunoşun əsərləri macar şivə və ləhcələrinin öyrənilməsində əvəzsiz mənbədir. Universitetdə təhsil aldığı illərdə (1880-1884) o, Macar dilinin fonetikasi, qrammatikasi və sözlərin etimologiyası haqqında bir sıra dəyərli əsərlər yazmışdır. Bu əsərlərə görə o, universitetin rəhbərliyi və Macar Elmlər Akademiyası tərəfindən təqaüd almış və mükafatlandırılmışdır. Kunoş universiteti bitirdiyi il filologiya elmləri doktoru elmi dərəcəsinə almışdır.

İ.Kunoşun dərin biliklərə yiyələnməsində məşhur macar şərqşünası və türkoloqu A.Vamberinin təsiri böyük idi. O, 3 il ərzində A.Vamberinin dərslərində Osmanlı, uyğur, tatar və çagatay dillərini öyrənmiş və bu sahədə bir sıra tədqiqat əsərləri yazmışdır. Dilçilik sahəsində böyük uğurlara imza atan İ.Kunoşun həyatını Budapeştdə küçədə gəzərkən rastlaşdığı Türkiyədən gələn bir qənnadçı dəyişdirir. Alim bir qənnadı dükənina girir və dükəninin sahibi ilə uzun-uzadı türk dilində söhbət edir. O, bu söhbət əsnasında qənnadçının danışdığı türkcənin müəllimi A.Vamberinin universitetdə onlara öyrətməyə çalışdığı türkcədən fərqli olduğunu anlayır.

1884-cü ildə İ.Kunoş Macar Krallıq Ali Müəllimlik məktəbində bir il əvəzləyici müəllim vəzifəsində çalışır, lakin akademik fəaliyyətini davam etdirməyi düşünür. O, Macarıstan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvləri olan müəllimləri Jozsef Budenzin, İqnat Qoldzieherin və Armin Vamberinin təkidi ilə Anadolu şivələrini və xalq dilini araşdırmaq məqsədi ilə Macarıstan Elmlər Akademiyasına müraciət edir. 1885-ci ildə isə araşdırma aparmaq üçün icazə alır və Osmanlı dövlətinə yola düşür. Ona bu işdə maddi və mənəvi dəstək olanlar arasında dostu Bernat Munkacsi, Budapeşt Yəhudi Cəmiyyəti, xüsusilə bu cəmiyyətin rəhbəri Mor Vormann, onun katibi, musəvi kimi tanınan məşhur şərqşünas İqnat Qoldzieherin və müəllimi Jozsef Budenzin əvəzsiz xidmətləri olmuşdur.

İ.Kunoş Budapeştdən Zimoni əyalətinə getmək üçün pulsuz qatar bileti, İmperatorluğun və Krallığın Buxarlı Gəmi şirkətindən Zimonidən Ruscuğa və Ruscuqdan Lom Palankaya (Bolqarıstan) qədər getmək üçün də pulsuz gəmi bileti ilə təmin edilmişdir. O, bu biletlerin müqabilində tədqiqatlarının nəticələrini Macarıstan Elmlər Akademiyasının bülletenində yayımlayacağına söz vermişdir.

İ.Kunoş Türkiyə səfərini Tuna sahillərində yerləşən əhalisinin əksəriyyətinin türk olduğu Ruscuqla başlamışdır. Burada yaşadığı müddətdə türk dilini və türk adət-ənənələrini öyrənmişdir. Ruscuqda Adaqala xalq türkülərini toplamışdır. Bu səyahətdən çox razı qalan alim xatirələrində yazır ki, bu səyahətdən

sonra o, yuxularında türkcə danışdı. İ.Kunoş Ruscuqda təxminən 100 türkü toplamışdır. Onun bu toplama işində bölgənin dialekti mühafizə edildiyindən Türkiyə dialekt və şivələrinin öyrənilməsi baxımından bu işlər əvəzsiz mənbədir.

Qeyd edək ki, Adaqala Rumıniyanın Orşova şəhərinə yaxın Tuna çayının üzərində yerləşirdi. 1691-ci ildə Osmanlılar tərəfindən fəth edilmiş, 1878-ci il 13 iyunda imzalanmış Berlin traktatında kimə tabe olacağı unudulduğundan 1923-cü ildə Lozan sülh müqaviləsi ilə Rumıniyaya verilmişdi. Müdafiə məqsədi ilə salınan bu ərazi əhalisinin hamısının türklərdən ibarət olduğu yeganə bölgə idi. Əhali tütünçülük, qayıqçılıq, balıqçılıq və ticarətlə məşğul olurdu. Ada baraj suları altında qaldıqdan sonra əhalinin böyük bir hissəsi Türkiyəyə köç etmişdir.

Adaqalanın folkloru, etnoqrafiyası və dili haqqında ilk məlumatı məhz İ.Kunoş vermişdir. Onun yazdığına görə, adadakı evlər birmərtəbəli, kərpic tavanlı tikililərdir. Burada tək minarəli bir məscidin də olduğunu bildirir. Alim burada olduğu müddətdə adanın təxminən 600 nəfər sakini olduğunu, onların da getdikcə azaldığını yazır. Adaqalada bir həbsxananın olmasına baxmayaraq, həmişə boş imiş, yayın istisində insanlar oraya sərincəmək üçün toplaşmışlar. Adada bir nəfər də olsun zəngin adam yox idi. Buna baxmayaraq, adada dilənçi də yox idi. Kunoş burada etnoqrafik ənənələri əks etdirən 60-dan çox fotosəkil, 80 mənzum əsər, 100-dən çox türkü, 43 nağıl, tapmacalar, uşaq oyunları, batil inanclar toplamışdır.

Adaqala səfərinin ardından İ.Kunoş Varnaya yola düşmüşdür. Orada da türk əhalisinin folklorunu və etnoqrafiyasını dərinlən öyrənmiş, ərazi ilə bağlı bir sıra dəyərli məlumatlar vermişdir. Alim Varna torpaqlarının tarixi haqda məlumat verərək burada tarix boyu “mühüm bir türk nüfuzu”nun yaşadığını qeyd etmişdir.

A.Vamberi İ.Kunoşa dialektoloji araşdırmalarda nağıllar, hekayələr kimi xalq nəsrinin xalq şeirinə nisbətən daha gərəkli olduğunu bildirməklə onun tədqiqatlarını yönləndirməyə çalışmışdır. İ.Kunoş isə müəlliminin tövsiyəsinə əməl etmədən folklorun bütün janrlarını toplamış, bir tərəfdən bu mətnlər üzərində dialektoloji tədqiqatlarını davam etdirmiş, digər tərəfdən isə Avropa şərq-şünaslarının, hətta türk alimlərinin də diqqətini çəkməyən xalq ədəbiyyatını toplayıb tanıtməyə çalışmışdır.

Sonrakı xatirələrində İ.Kunoş xalqın dilindən 220 türkü, 30 dastan topladığını bildirmişdir. İ.Kunoş 1885-ci ildə müəllimi Jozsef Budenzdən o günə qədər topladığı folklor nümunələrini Macarıstan Elmlər Akademiyasına verməsini və onların bir kitab şəklində yayımlanmasını xahiş edir. İ.Kunoşun fikrincə, kitabdan əldə olunan gəlir onun maddi sıxıntılarını az da olsa, ödəyəcəkdi. Qeyd edək ki, Kunoş məktublarının sonuna “Kadir Efendi” imzasını atmış. Özünün dediyinə görə, ona Türkiyədə türkləşmiş macar deyirdilər və ona görə də belə adlandırırdılar.

Əslində bu kitabın 1885-ci ildə nəşr olunması nəzərdə tutulmuşdu. İ.Kunoş kitabın əlyazma variantını dostu Daniel Szilaqiyə oxuyub düzəlişlər etməsi üçün vermişdi, lakin Danielin qəfil ölümü bu işi yubandırdı. İstanbulun Timoni küçəsində sərraf dükkanı olan Daniel Szilaqinin bu gözlənilməz ölümünün ardından dükkanı dövlət rəsmiləri tərəfindən möhürləndi. Elə həmin gecə də

dükan qarət edildi və bir sıra dəyərli kitablar oğurlandı. Oğurlanmış kitablar arasında İ.Kunoşun “Üç Qaragöz oyunu” kitabı da var idi.

“Üç Qaragöz oyunu” kitabının oğurlandığı əsnada Kunoş artıq o günə qədər toplamış olduğu 300 türkü, “özəl” adlandırdığı bayatılar formasında 100 türkü (bekçi baba rəvayətləri), 200 tapmaca, 15 dastan və “Koroğlu” dastanından ibarət mətnləri nəşrə hazırlayırdı. Dostunun qəfil ölümündən kədərlənən İ.Kunoşun və onun müəllimi A.Vamberinin söyləri nəticəsində Daniel Szilaqinin kitablarını Macarıstan Elmlər Akademiyası satın almışdı. Szilaqi kolleksiyası bu günə qədər arxivin türk bölümünün ən böyük və ən dəyərli hissəsini təşkil edir.

1887-ci ildə isə Kunoş topladığı türk xalq ədəbiyyatı nümunələrindən “Koroğlu” hekayələrini, nağılları, tapmacaları və türküləri kitab şəklində nəşr etdirdi. “Osmanlı türk xalq ədəbiyyatından nümunələr” (“Oszmán-török népköltési gyűjtemény”) adlanan bu kitabın ikinci cildi 1889-cu ildə işıq üzü gördü.

İ.Kunoşun topladığı materiallar arasında ən çox önəm verdiyi “Əsli və Kərəm” dastanı idi. Bundan başqa, İ.Kunoş 1886-cı ildə yazdığı məktubların birində o zamana qədər 80 nağıl topladığını bildirir.

1886-cı ildə İ.Kunoşun topladığı folklor mətnlərini nəşr etmək üçün yayın evləri, cəmiyyətlər və qurumlar (Olcsó Könyvtár, Budapeşt Szemle qəzeti, Kisfaludi Cəmiyyəti, Macarıstan Elmlər Akademiyası) növbəyə dururdular. Bu da ağır maddi sıxıntılar içərisində yaşayan alimin problemlərinin, az da olsa, həlli demək idi. 1887-ci ildə isə Macarıstan Elmlər Akademiyası İ.Kunoşa etdiyi cüzi maddi dəstəyi dayandırır. Bundan sonra o, Macarıstandakı qəzet və jurnallara məqalə yazır. Sonradan Macarıstan Elmlər Akademiyası adından Zsiqmond Simoni İ.Kunoşa rəsmi məktub yazaraq müəyyən qonorar müqabilində Osmanlı dövlətində baş verən siyasi hadisələr haqqında məqalələr yazmasını təklif etmiş, maddi sıxıntılar çəkməsinə baxmayaraq, Kunoş bu təklifi rədd etmişdi.

Fransız dostlarından biri onun “Qaragöz” oyunu ilə bağlı araşdırmalarını Parisdəki “Journal Asiatique” jurnalında yayımlamaq məqsədi ilə bu əsəri fransız dilinə tərcümə edir. Bunun ardından Parisdəki Şərqsünaslıq İnstitutu, xüsusilə də Pavet de Kortellenin və Kaşimir Adrian Barbier de Meinardın təşəbbüsü ilə Fransanın İstanbuldakı səfirliyi İ.Kunoşdan “Qaragöz”lə bağlı araşdırmalarının bir neçə nüsxəsini satın alır.

Xatirələrində İ.Kunoş bu illərdə dayanmadan xalq ədəbiyyatı nümunələrini topladığını, müəllimi Jozsef Budenzə daha 500 bayatı, 275 tapmaca göndərdiyini yazır. O, bu materialları o zamana qədər artıq iki cildi nəşr olunmuş “Osmanlı-türk xalq ədəbiyyatından nümunələr” adlı kitabının üçüncü cildinə salmağı düşünürdü. Bu cildi Macarıstanda nəşr etmək istəməyən İ.Kunoş müəlliminin də razılığı ilə Rusiyada yayımlamaq fikrində idi. Elə du yolla da o, V.V.Radlovla tanış olmuşdu. V.Radlov 1917-ci ildə çap etdirdiyi “Ensiklopedik lüğət”in bəzi hissələrini Anadolu şivəsi üzrə mütəxəssisləşmiş İ.Kunoşun yoxlamasını vacib hesab etdiyindən ona göndərmişdir. Bunun ardınca İ.Kunoş Anadolu və İstanbulda topladığı materialları alman dilinə tərcümə edərək Sankt-Peterburq Şərqsünaslıq İnstitutuna nəşr etmələri üçün göndərmişdir. V.Radlov məktublarının birində İ.Kunoşun Anadoludan topladığı “Koroğlu” və “Şah İsmayıl” dastanlarını “Mélanges Asiatiques” jurna-

lında (Sankt Peterburq) nəşr etdirməyi məsləhət görür, lakin İ.Kunoş V.Radlova “Əsli və Kərəm” və “Aşiq Qərib” dastanlarını göndərir.

İstanbulda epidemiya halında müşahidə edilən dange qızdırması¹ xəstəliyinə tutulan alim V.Radlovun sifarişi ilə topladığı materialları nəşrə hazırlamaqda çox əziyyət çəkmişdir. İ.Kunoş Türkiyədən Macarıstana qayıtdıqdan sonra araşdırmaları haqqında danışıq qurur deyin: “Anadolu və Balkan türklərinin xalq ədəbiyyatının, demək olar ki, bütün janrlarını birbaşa xalqın ağzından toplamağa və Avropa alimlərinin indiyə qədər tanımadığı bir çox türk dialekt və şivələrini üzə çıxarmağa müvəffəq oldum”.

Macarıstana gəldikdən sonra müəllimləri A.Vamberi və J.Budenzin təqdimatı ilə 1890-cı ildə Budapeşt Universiteti Ədəbiyyat fakültəsində Türk dili və ədəbiyyatı müəllimi olaraq başladığı işinə sonradan Budapeşt Macar Kraliyyət Universitetində Türk dili və ədəbiyyatı ekspertizası sahəsinə dosent olaraq seçilmişdir.

İ.Kunoş 1889-cü ildən etibarən Parisdəki Asya Cəmiyyətinin (Société Asiatique), Alman-Şərq ölkələri Cəmiyyətinin (Deutschen Morgenländischen Gesellschaft), Helsinkidəki Fin-Ugor Birliyinin üzvü, Beynəlxalq Orta və Şərqi Asya Cəmiyyətinin (Nemzetközi Közép és Keletázsiai Társaság) rəhbəri, 1913-cü ildən isə İstanbul Elmlər Akademiyasının fəxri üzvü seçilmişdir. Macarıstanda nəşr olunan ən böyük ensiklopediyalardan olan Pallas Böyük Ensiklopediyasının və Revai Böyük Ensiklopediyasının türklərə aid maddələrini o hazırlamışdır.

Vətənə qayıtdıqdan sonra da toplayıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olan İ.Kunoş I Dünya müharibəsi illərində Macarıstan ərazisində türkdilli hərbi əsirlər arasında da folklor mətnlərinin toplanması işini davam etdirmişdir. Ən maraqlısı odur ki, o, Heb hərbi düşərgəsində kumuk əsirlərdən xalq mahnılarını toplamış və səsyazmanı fonografik plastinkaya yazmışdır. Çox təəssüf hissi ilə qeyd etmək istərdik ki, Macarıstan Elmlər Akademiyasının Elmi Arxivində mühafizə olunan bu qiymətli material nə macarlar, nə türklər, nə də ruslar tərəfindən tədqiqata cəlb olunmayıb.

Kunoş ömrünün son illərini yenə də türk folkloruna, türk ədəbiyyatına həsr etmişdir. O, özünün də çox sevdiyi mövzu olan dərviş nağılları və hekayələri haqqında “Dərviş əfsanələri” (“Dervis legendák”) adlı silsilə məqalə yazaraq çap etdirmişdir. Almanların yəhudiləri kütləvi qırmasından tutmuş, sovet ordusunun o ərazilərdə apardığı qanlı döyüşlərə qədər baş vermiş bütün hadisələrə baxmayaraq, İ.Kunoş yenə də yaradıcılıqla məşğul olurdu. Övladlarının verdiyi məlumata görə, o, küçələrdə gedən ağır döyüşlər zamanı silah-sursatın, top-tüfəngin sədalari altında vərəqi divara söykəyib yenə də yazırdı. Ölümünə 3 gün qalmış qələmi əlində çətinliklə tutmasına rəğmən, məqaləsini tamamlamağa cəhd göstərirdi.

İ.Kunoş 1945-ci il yanvarın 7-də Budapeştdə dünyasını dəyişmişdir.

Təqdim etdiyimiz ninnilər Nilgün Çıblak Coşqunun 2013-cü ildə Ankarada yayımlandığı İ.Kunoşun “Türkçe ninniler” əsərindən götürülmüşdür.

Qumru Şəhriyar

¹ Dange qızdırması – yüksək qızdırma, güclü əzələ-oynaq ağrıları, səpgi, hemorragiya və limfadenopatiya ilə təzahür edən təbii ocaqlı transmissiv xəstəlikdir.

Armüd dalda sallanır ninni
Yere düşer ballanır ninni
Bir oğlan güzel olsa ninni
Çok kızlara yalvarır ninni.

Ninni ninni tâyesi var ninni
Kır bıyıklı lâlâsı var ninni
Çok söylenir halası var ninni
Güzel bir babası var ninni.

Çaylak fesi kapıyor ninni
Damdan dama kaçıyor ninni
Çaylakların yavrusı ninni
Hem ananın kuzusu ninni.

Uyu kim hâline hayrân olayım,
Sevinüb şevkile handân olayım,
Handene, dıdene kurbân olayım,
Sen uyu ben de nighbân olayım,
Uyu ey tıfl-ı melek- şanıu uyu.

Uyumazsan büyümezsin melegim
A benim gül gibi nazik çiçeğim
Melegim, [gül] dehenim,
göz bebegim

Gitmesün beyhüde benim emegim
Uyu ey necm-i dırahşâmm uyu
Uyu ey mefhar-ı vicdânım uyu.

E e e ce

Bol soganlı bögrülce
Yisin yavrum doyunca
Karga seni tutarım
Kanadını yolarım.
Yelpâzeler yaparım
Kişin mangal yakarım
Yazın sinek kogarım ninni.

Bâgda gezer bâgcı baba
Arkasında yeşil aba
Himmat idin uyusun
Zindândaki Cafer baba.

Bir beşik yapırdım hûrmâ dalından
Etrâfın işletdim sırma telinden

Öldüm kurtulamadım halkın dilinden
Âh benim yavrum ninni
Çocuk uyumaz ise dadısı belli.

Bâgçelerde fil bahrî ninni
Gül güzellerin yâri ninni
Güzel oğlum büyüsün ninni
Benim kuzum yürüsün ninni.

Bâgçeye kurdum salmcak
Eline virdim oyuncak
Uyusan a yumurcak
Fenâ çocuk olacak.
Meyhâneye girecek
Rakı şarâb içecek
Kadehleri kıracak
Ne ninni ninni, ne ninni ninni.

Pisi pisi mav didi
Bir kaşıcak yag didi
Yag olmazsa, bal olsun
Benim nâzlı yavrum sag olsun.

Tel sarar oğlum tel sarar
Komşunun kızı da tel sarar
Tel bulamazsa ne sarar
Komşunun kızını sarar.

Tar tar taralı
Tâ ki paralı
Yedi deve yederim
Ben anama giderim
Anam eli şamdan
Kilimciği damdan
Ben kilimi kaparım
Köşe bucak kaçarım

Orta yerde bir ocak
Komşu kızı bakacak
Pencereyi delecek
İçeriye girecek
Ninni ninni ninni.

Çalkan Karadeniz çalkan
Gemilerde olur yelken
Bursa'da Emîr Sultân
Himmet it oglum uyusun

Dandini dandini dan atmış
Mevlâm neler yaratmış
Ensesi çukurdur bunun
Kaşları kemândır bunun
Gözleri kudret halkası
Burnı Kabe hûrmâsı
Agzı şeker hokkası
Yanakları misket elması
Çenesi de bülbül yuvası.

Dandini dandini dan kuşu
Çalılıktır yuvası
Mama getir babası
Halka lokum parası.

Dandini dandini danadan
Eksilmesin aradan
Bağışlasın yaradan
Bir ay dogmuş anadan¹

Dandini dandini dan olur
Bâğçede ayva nâr olur
Çıkma kızım sokaga
Begler görür kan olur.

Dandini dandini danası da beg
Annesi keklik babası da toy
Yandım pişdim ne deli soy
Tellice tellice teyzeler
Çekik donlu amcalar

Daga vardım dag uyur
Dagda tavşanlar büyür
Ben kız e direm
Kızım beşikte uyur

Dandini dandini dan ister
Teyzesinden don ister

Dikme donı begenmez
Penbe-zâr gömlek ister

Dan dini dan dini tat bunda
Egerlenmiş at bunda
Kul halâyık çok bunda
Bir gicecik yat bunda

Dan dini dan dini dan iki
Yıldız saydım on iki
On ikinin yarısı
Hait itme çıfıt karısı

Dandini dandini dası dana
Danalar girmiş bostâna
Kog bostânçı danayı
Sakın yimesin lahanayı
Yirse dışını yisin
Hem oglum içini yisin

Dan dini dan dini dan yogurdu
Seni kimler dogurdu
Ne olaydın ikiz olaydın
Bir evde sekiz olaydın
Dördü dünbelek² çalaydı
Dördü semâ³ döneydi
Annesi kah kah güleydi
Babası da püh püh diyeydi.

Dan dini dan dini dan dili
Medreseler kandili
Hâs bâğçenin bir güli
Ayâsofya'nın bülbülü
Dan dini dan dini danalı bebek
Al çûhalı dayalı bebek

Dandini dandini daslarım
Oglumu balla beslerim
Babası gömlek isterse
Ben oglumu gösteririm

¹ Variantı: Hiç çıkmasın sürüden

² Variantı: İlâhî söyleyeydi

³ Variantı: Amin diyeydi

Dandini dandini dansun bu
Kırmızı güllere baksın bu
Kırmızı güller dururken
Kınalı keklik tutsun bu
Dagda tavşan kogarım
Düşdüm dizim ogarım
Anne beni evlendir
Komşunun kızını severim
Dandini dandini danalı bebek
Parmakları kınalı bebek

Dandini dandini dasdana
Dana girmiş bostâna
Yâr güzelim yandım amân
Sevgili evlâdım yâr yâr amân

Ninni ninni ninnice
Bol soganlı bögrülce
Evlâdına gelince
Gel güzelim bir gice

Dandini dandini tat bunda
Egerlenmiş at bunda
Dâdâ tâyı hep bunda
Kul halâyık çok bunda

Dandini dandini torba yogurdu
Yavrum seni kim dogurdu
Seni doguran ana
Kaymakla mı yogurdu

Daga vardım daglar uyur
Dagda tavşanlar uyur
Suya vardım suda balıklar uyur
Eve geldim evde yavrum uyur

Anadolu Avâm Ninnisi
Dasdini dasdini dastana
Danalar girdi bostana
Kog bostançı danayı
Yedi bitirdi lahanayı

Lahana yemez kökünü yer
Beg lokum yir

Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüşün ninni

Dandana ideyim seni
Gömleksiz koydun beni
Akşâm baban gelirse
Hem seni döge hem beni
Taga gitdim taglar uyur
Tagda tavşanlar uyur
Yola geldim yollar uyur
Yolda yolcular uyur
Evde de oğlum uyur

Karga karga gak getir
Karga salavât getir
Karga donuna itmiş
Sakkâ baba su getir

Karga karga gak dimiş
Çık yollara bak dimiş
Kanadını yolarım
Yazın yarın saklarım
Kışın mangal yakarım

Karadeniz'in yigitleri
Belinde divitleri
Eyüb Sultân Hazretleri
Himmet it oğlum uyusun
Himmet it oğlum büyüsün

Karşı karşı kayalar
Çifte çifte dâyalar
Dâyenin biri yaşlıca
Oğlum hilâl kaşlıca

Karşı karşı ayvalıklar
Suda oynar balıklar
Oğlum âbdest alacak
Havlü tutun halâyıklar

Kurdun beşigi eglenecek
Ninni ninni ninnice
Oğlum büyüyüb evlenecek ninni
Sokaklarda yürüyecek ninni

Kâğıdhânelerde gezecek ninni
Hanımları sevecek ninni
Bade içüb göz süzecek ninni
Bıyıklarmı bükecek ninni
Ne direm yavrum sana ninni
Uyu direm oğlum sana ninni

Kızılırmak için
Kızılırmak ömür misin? Hüy hüy
Çarpar, gider, uzaklara taşlara
Yatagından memnün mısm?
Hüy hüy hüy
Dalgaların zarar virmez [t]kaşlara

Kızılırmak için
Kızılırmak ömür misin? Hûy, hûy
Çarpar, gider uzaklara taşlara
Yatagından memnû mısın?
Hûy, hûy, hûy
Dalgaların zara verməz kaşlara¹

Kızılırmak için
Ne güzel de akışım var ey ırmak
Koşar gider ovalara neylersin
Nihâyetde yavrun mı var? Toyurmak
İster gibi akar, uzar gidersin

Asma gibi egilirsin, taşlardan
Zannım seni tümsek yerler incitir
Onun için bağırırsın kaşlardan²
Sesin gelir herkes seni işitir
Uyu büyü güzel çocuk ninni
Yürü, koş, ak çaylar gibi ninni

Karşı karşı tâyalar
Yüksek yüksek kayalar
Tâyanın biri yaşlıca
Benim kızım hilâl kaşlıca

Selânik ninnisi
Gönlümün bir gülisün
O gülün bülbülisün

Sınemin sünbülisün
Seni yavrum severim ninni

Bir meleksin bakışın
Babanı andırıyor
Can oyalandırıyor
Seni yavrum severim ninni
Yanagın mihr-i seher
Gözlerin ebr-i bahâr
Dudagın hande-nisâr
Seni yavrum severim ninni

Allâh'ın bir çiçeği
Uyu ey gözbebegi
Çekerim her emegi
Seni yavrum severim ninni

Küçük begin kızcazı
Sırça saray içinde
Tıngır mıngır bez dokur
Ninni ninni ninni

Dedesı gelir kamışdan
İbriciği gümüşden
Egildim bir su içeyim
Kanatlandım uçayım

Uçdum cennet köşküne
İçinde var bir kızcaz
Ninni didim uyutdum
Hoppa didim büyütdüm

Gökden indi Cebrâil
Altın beşik içinde
Ninni didim uyutdum
Allâh'a didim kaldırmam

Âbdestini aldıldım
Namazını kıldıldım
Pâpucım çevirdim
Cennetine gönderdim

Cennetde var bir hurma
Dalları burma burma

¹ Variantı: taşlara

² Variantı: taşlardan

Cennetde var bir erik
Dalları delik delik.

Cennetde var bir incîr
Dalları zencîr zencîr
Cennetde var bir asma
Dalları basma basma
Cennetde var bir kabak
Açılır tabak tabak

Bum yiyen dervîşler
Kırk firun yemişler
Daha var mı dimişler
Hû hû zilli sultân
Hû hû zilli sultân sübhân

Muşı muşı kara kuşu
Kanadı altı benli kuşu
Aldı beni uçurdu
Kâf dağına düşürdi

Kâf dağının ardında
Kürd beginin yurdunda
Ninesi ballar kaynadır
Kız kaşını oynadır

Kız kaşını oynatma
Baban yarar başını
Senin baban beg ise
Benim babam subaşı

Su başının atları
Kişir kişir kişneşir
Acabâ ne için kişneşir
Arpa için kişneşir
Arpayı nerde bulmalı
Kazancıdan almalı
Kazancı kazan döger
Bülbüller Kur'ân okur

Âlâylıdır âlâylı
Komşunun maşrabası kalaylı

Benim yavrum âlâylı¹
E yavruma e e e

Oglum gözini kapadı ninni
Babası beni yaladı ninni
Gece gündüz çabaladı ninni
Ninni oglum ninnice ninni
Akşâm güzel uyuyacak ninni

Yoldan geçer yolcu baba
Arkasına giyer abâ
Konyâ'daki Koyun Baba
Himmet idin kızım uyusun
Hû hû hoppala
Koşar gider bakkala
Bakkal yolu taşlıdır
Yavrum hilâl kaşlıdır

Var git avcı avcı olan avlasın
Tazıları dagdan daga yollasın
Ninni ninni ninni direm ninni
Yavrumu ben çok severim ninni

Yengen kara kaşlıca
Yengen çocuk doğurmuş
Tos toparlak başlıca
Ninni ninni ninni

Hû hû hû hû dervîşler
Hak yolına durmuşlar
Bir firun ekmek yemişler
Daha var mı dimişler

Hû hû havzasına
Koşar gider teyzesine
Teyzesi bir hanım kadın
Şeker doldurur çevresine

Hay hay haylaklar
Mamasını kapmış çaylaklar
Ogluma iyilik sağlıklar
Ninni benim yavrum ninni

¹ Variantı: sarâyılı

Hû hû hû Allâh'ım
Sen uykular vir Allâh'ım
Bir dâneçik evlâdım ninni
Uyusun da büyüsün ninni
Oglum oglum oyunda
Ayva kokar boynunda
Ben oglumu ararım
Oglum kızlar koynunda

Atakale'de söylenen ninni türküleri:

Yuvarlandı yumak oldım
Ben yumagı dadıma virdim
Dadım bana darıvirdi
Ben dariyi kuşa virdim.

Kuş bana kanad virdi
Ben kanadı göge virdim
Gök bana yağmur virdi
Ben yağmuru yere virdim

Yer bana çimen virdi
Ben çimeni koyuna virdim
Koyun bana kuzı virdi
Ben kuzuyu bege virdim

Beg bana katır virdi
Bindim katır beline
Gitdim Urum iline
Urum ili taşlıca

Ninni disem yaraşır
Gül bâğçeyi dolaşır
Mahallenin kızları
Benim ogluma sataşır

Dagda tavşan kogarım
Düşdüm dizim ogarım
Ben yavrumı sallarım
Uyu benim oglum ninni

Ninni ninni ninnice
Bol soganlı bögrülce

Bögrülcenin safâsı
Acı çeşmenin sakkâsı
Bitden görölmez yakası.
Ninni disem nihâl olur
Gül açılır bahar olur
Ben yavruma gül dimem
Gülün ömri az olur

Ninni ninni ninnice
Bol soganlı bögrülce
Hazm-ı taâm salata
Yisün oglum doyunca
Bir kız alsın boyunca

Ninni diye meledim
Seni Hakdan diledim
Al bağırdağ ile
Vücüdını doladım.

Ninni direm ninnisine
Yavrum gider teyzesine
Teyzesi bir hanım kadın
Lokum koyar torbasına

Ninni dimekden tutdı başım
Sallamakdan kopdı kolum
Yırlamakdan ağırıdı başım
Ninni benim, yavrum ninni

Ninni ninni ninni dir
Garîb bülbüller öter
Karga seni tutarım ninni
Kanağını yolarım ninni

Yelpâzeler yaparım ninni
Karga kara tepeli ninni
Kulakları küpeli ninni
Kırak vak vak ötüyor ninni

Atı almış kaçıyor ninni
Ninni ninni dir yine ninni
Yemiş koydı mendile ninni
Ninni ninni dayısı beg

Anası keklik babası toy
Yandım pişdim bir deli soy
Ninni kızım ninni
Ninni kızım ninni

Bulaşık bulaşık amcalar
Telli pullu yengeler
Düşük donlu büyük analar
Yarım papuçlu hâlalar

Ninni didim kızım
Şeker virdim agzına
Uyu didim uyumadı
Köpek sıçsın inâdına

Ninni ninni ninnisine
Oglum gitmiş yengesine
Yengesi hoyrat imiş
Sogan koymuş torbasına

Ninni ninni yaylasına
Bir kuş konmuş tarlasına
Beş yüz altın virmişler
Kızımın uykusuna.

Ninni ninni nân gelir
Degirmenden un gelir
Kırk iki halâyıkla
Kızım hamâmdan gelir

Ninni ninni nat burda
Gel bir gice yat burda
Samar kürkler çok burda
Döşek yorgan yok burda

Ninni ninni ninnice
Bol soganlar bögrülce
Benim kızım yesin doyunca
Ben kızımı uyuturum ninni
Ben kızımı büyütürüm ninni

Ninni direm gülüme
Hâs bâgçe bülbülüme
Agzı mürekkebe hokkası

Dudakları bâgçe kirâsı
Dişleri Hürmüz incisi
Burnı Medine hurması
Yanakları misket elması
Kulakları kuş yuvası
Gözleri benzer bâdeme
Kırpıkları nergis çiçeği
Kaşları kâtib kalemi
Alını meydân sofrası
Saçları bezzâz-istân ipeği¹

Ninni dirəm bən yavrum edâ ile
Üstünü örttdüm dıbâ ile
Benim kızım uyusun hâtır safâ ile

İstanbuldan gelir Tâtâr
Kamçısmı göge atar
Abdâl oğlan handa uyur
Kızım kucakda yatar

Eyleyüb millete hıdmet
Eyleme kimseye minnet
Âşık olsun sana gayret
Uyu mahsül-i hayâtım ninni

Okuyub alim olursun
Şübhesiz kâmil olursun
İlmin ile âmil olursun
Uyu mahsül-i hayâtım ninni

İki puhu bir dere de ötüşür ninni
Ötme puhu bana dirdim yetişir,
Çocugum için canlar yanar tutuşur,
Büyü evlâdım ninni yavrum
ninni kuzum

İki puhu bir dala konar mı? Ninni
Puhumun kondığı dallar solar mı? Ninni
Oglum çocuk uyurken aklar mı? Ninni.

Puhumun gözleri benzer mercâna
Puhum hiç gelmemiş cihâna
Puhum için cânlar yanar biryâna

¹ Variantı: Anneciğinin meleği

Hû hû hû hû hop taş
Altun bilezik taş
Senin baban beg ise
Benim babam subaş

Hop hop altun top
Bizde var kimsede yok
Herkesinki çar çöpden
Bizimki altun top
Haydi gidin kargalar ninni
Babasına çok selâmlar ninni

Karşı karşı kayalar
Deniz vurur dalgalar
Havâda gögercin uçar
Kuyruğı parlar geçer

Getirin makası keselim
Bu deryâyı geçelim
Bu deryânın kilidi
Bize gelen kim idi

Aynarcının Mûsâ'sı
Kolu budı kısası
Yolda giden yolcular ninni
Oglumu götürmeyin avarlar ninni

Ok yayımı hâzırlamam ninni
Ben oğlumu âzârlamam ninni
Hû hû bir Allâh
Sen uykular vir Allâh
Uyusun da büyüsün inşâllah
Koşa koşa yürüşün inşâllah

Hû hû hû kuş
Yüksecek sarây kuş
Çalı çırpı yuvası
Mama getir babası
Atta götür anası
Uyusun da büyüsün
Tıpış tıpış yürüşün

Hoppala kızım hoppala
Ben kızımı virmem topala

Topal odun getirsin
Benim kızım yakın otursun.
Benim kızım uyuyacak
Benim kızım büyüyecek

Helvâ topı geçidi

Besmele ile başlayalım
Haşlamayı haşlayalım
Bu işe ne işleyelim
Birgün bir rûzigâr esdi
Elim ayagımı kesdi
Gemiler yelkenin açdı

Kirk sandal biz birden kalkdık
Yelkenleri birden açdık
Bir kaç gün arkadaş olduk
Kalyon deryâyâ daldı
Metâm hey içinde kaldı
Düşmenlerin yüzi güldi.

Üzengimi gerdim durdum
Şiştânemi kurdum durdum
Ben arkamı topa virdim.
Şu kalyonu kaldırdık
Akmtıya saldırdık
Dostumuzu güldirdik

Ezelendi ezelendi.
Benim topum güzellendi
Gül yaprağı gazellendi
Ezel olsa ezel olsa
Benim topum güzel olsa
Gül yaprağı gazel olsa

Nar ağacı nârsız olmaz
Gül yaprağı gülsüz olmaz
Benim topum bensiz olmaz
Agalar topa gidelim
Bir kere hamle eyleyelim
Cümlemiz âmîn diyelim

Ayagma çizme giyer
Biner ata ava gider.

Sohbeti bir altun deger
Mor menekşe morluguna
Şükür Hakk'ın birliğine
Düşmenlerin körlüğüne

İstanbul'da bir kuyu var
İçinde tatlı suyu var
Her güzelin bir hüyu var
İstanbul'un çiçekleri
Tophâne'nin bıçakları
Galata'nın köçekleri

Bir gemim var üç direkli
Tâyfası arslan yürekli
Sandalı çifte kürekli
Bir gemi gelir aşağıdan
Fermânı vardır paşadan
Bu topdur seni kaçirtan

Bir gemi gelir Şîrâz'dan
Yelkeni vardır kirâzdan
Topı görürsün birazdan
Hamâmlarda olur nalın
Bin üstüne biraz salın
Topı el üstüne alın

Bu helvâ akıl şaşırır
Kimine hacre düşürür
Halkı başına üşürür
Bâgçede un olur haşhâş
Helvâ kokusu da bir hoş
İçimizde yokdur serhoş

Arkadaş seni begendim
Yoknuş mislin, menendin
Bunları kimden öğrendin

Helvâ topı yok bahâsına
Gelmemiş misli cihâna
Zevk ü safâ virdi câna

Bâgçelerde biberiye
Git öteye gel beriye
Beş on şişe anberiyeye

Helvâ topı aglar yürür
Şimdi sâhibini bulur
Gittikce meydanı bulur

Bâgçelerde olur lâle
Düşmeyelim dilden dile
Bak şu başa gelen hâle
Bâgçende gülün solmasın
Ahvâlin kimse bilmesin
Yârânlar bize gülmesin

Ata vururlar pâlânı
Çokca söyledik yalanı
Bu topa göster âlemi
Bâgçelerde olur elma
Gel kendine derin olma
Akrânından geri kalma

İstanbuluda Uzunçarşı
Dükkânları karşı karşı
Top geliyor çıkın karşı
Mâiliz böyle kapıya
İçinde bülbül şakiya
Fazlı Agam gel kapıya

Kahvelerde çalar tanbür
İçimizde yokdur kanbur
Kapunun mandalın kaldır
Bir gemi gelir Mısır'dan
Yelkeni vardır hasırdan
Bu topdur seni kaçırdan

Mâilim gonca gülüne
Defterim aldım elime
Helvâ vurdu yâ beline

Gemiyi gemiye çatalım
Helvâya şeker katalım
Bu topı ucuz satalım

Kapı kapı açıl kapı
Altı mermer üstü yapı
Top geliyor açıl kapı
Topumun önünden kaçın

Üstüne şekerler saçın
Kapının mandalın açın

Ekinciler eker ekin
Kimse bilmez kalbimdekin
Hele selâmu aleyküm

Baş parmağım tutar kalem
Vasf idelim bin bir kelâm
Diyiniz aleyküm selâm
Hele ben işim bitirdim
Geçdim köşeye oturdum
Bu topı sana getirdim

Çorbacılar hesâb sorar
Bir kill kırk kıla yarar
Helvâ yiyen bilmez zarar
Al topun mübârek olsun
Almaz isen de ugur olsun

Mirini yavrum mirini
Yanma egmiş birini
Yedin helvânım birini
İyisin yavrum iyisin
Koynunda bülbüller şakısın
Yedin helvânım ikisin

Maçını yavrum maçını
Öpeyim agzın içini
Yedin helvânım üçünü
Merd olur yavrum merd olur
Sözler bana derd olur
Helvâmız şimdi dört olur

Mişini yavrum mişini
Cânına almış eşini
Yedin helvânın beşini

Evlerde oluyor kedi
Ne hod bilir ne de seddi
Sende helvâ oldu yedi
Bülbül güle âşık imiş
Sâhib-i söhbet sâdik imiş
Bu top sana lâyık imiş

Sâatinin mahfazası
Uzandı bunun arası
Sorunuz var mı parası
Bâğçelerde var salmcak
Agamızın keyfi alçak
Yarm sarrâfdan alacak

Sen annene danışdın mı
Bakkallarla barışdın mı
Sen bu işe kaşdın mı
Hâcı hâcı cânım hâcı
Başındadır altun tâcı
Helvâ tatlı som acı

Bir şey sorsam bilir misin
Pek ucuzdur alır mısın
Davet itsem gelir misin
Bâğçelerde ucuz fıstık
Odanıza kadem basdık
Bu topı biz size satdık

Gözi kudretten sürmeli
Önünde divan durmalı
Bu topı buna virmeli
Bâğçelerde olur fıstık
Fındıgım altında durdık
Bu topı sana getirdik

Topumun üstünde mum var
İçinde karışık un var
Bu topı almamış kim var

Helvâ topı sıra geçer
Görünce sahibin seçer
Çok korkutma şimdi kaçır

Evde baban dogmuş mıdır?
Dügmeleri gümüş midir?
Helvâ yemek bir iş midir?

Evde baban üvey midir?
Dügmeleri kalay mıdır?
Helvâ yemek kolay mıdır?
Bâğların kenârı çalı

Oraya döşeyin halı
Helvâ al kömeç balı
Çiçeklerin başı güldür
Bir kâmilce usta buldur
Tepsileri iyice doldur

Bâğçelerde olur şimşir
Aklını başına devşir
Helvâyı sen böyle pişir
Balta sapı yutdururlar
Köprüsüyle¹ kusdırırlar
Helvâsız yapıdırırlar

Bâğçelerde olur tırtıl
İster darıl ister yırtıl
Helvâyı yap öyle kurtul

Kazancılar yapar kazan
İçimizde yokdur çoban
Helvâyı vir para kazan
Bâğçelerde olur erik
Bâğçelere budur lâyıq
Buna dirler foya nanik

Bu topı senden alalım
Sen düşün kime virelim
Sen emr eyle biz virelim
Top geldi meydâna yârân
Hâzır olsun topı alan
Temâşâ eylesin gören
Destmâlım ucı saçak
Beyitlerimdir hançer bıçak
Topı senden kim alacak

Al topı ol iftihâr
Bu top sende kılmaz karâr
Bu yârânlar şerbet arar
Efendi okudur hece
İçimizde yokdur hâce
Ricâm budur hangi gice

Davet eyle hep gelsinler
Davet sâhibin bulsunlar
Hem o giceyi bilsinler

Mekteblerin hep hacesi
Okudur ebced hewezi
Gelecek cuma irtesi
Agamızın gönli oldı
Sonradan kıymeti oldı
Hele top yerini buldı

Arabayla gelir diken
Dikenin tohumunu döken
İşim bitti haydi tüken
Bâğçelerde olur kuyu
Agamızın eski hüyı
Topı aldın dogru yürü
Besmele ile çıkdık yola
Selâm virdik saga sola
Dolaşub geldik kapıya
Arzûlayub geldik size
Söhbetinüz cümlemize
Helvâyı getir sen bize

Agadan topumuz geldi
Cümlemizi mesrür itdi
Bu helvâyı bize yaptı
Bir mumcagız vir yakayım
Topun üstüne bakayım
Kanad vir Tanrım uçayım

Top geldi meydana yârân
Temâşâ eylesin gören
Hazır olsun topı alan

Bu topı saldıq engine
Dayanmış ev direğine
Helvâ durmuş yüregine

Çapa hazırladı: Qumru Şəhriyar

¹ Adakale şivesinde “qayış” deməkdir.